

ΑΝΑΜΝΗΣΕΙΣ ΑΠΟ ΤΗΝ ΤΥΧΗ ΤΩΝ ΕΛΛΗΝΩΝ ΤΟΥ ΠΟΝΤΟΥ ΚΑΙ ΤΗΣ ΜΙΚΡΑΣ ΑΣΙΑΣ 1914-1923

ΚΕΙΜΕΝΟ-ΦΩΤΟΓΡΑΦΙΕΣ:

Αντγος Παναγιώτης Κωνσταντόπουλος, Δντής ΔΙΣ/ΓΕΣ

Με αφορμή τις εκδηλώσεις για την αναγνώριση της γενοκτονίας των Αρμενίων δημοσιεύθηκαν πρόσφατα πολλαά άρθρα που αναφέρονταν στη σφαγή 1,5 εκατομμυρίου Αρμενίων από τους Τούρκους την περίοδο 1914 έως και 1917, συνοδευόμενα από πολλαά φωτογραφικά ντοκουμέντα.

Στην αδιάψευστη αυτή παρουσίαση ιστορικών ντοκουμέντων για τις σφαγές των Αρμενίων, έχω την άποψη ότι πρέπει να επισημαίνεται, με τη μορφή έστω και της απλής υπόμνησης, η ίδια συμπεριφορά και τύχη, που επεφύλαξαν οι Τούρκοι και στους Έλληνες.

Το άρθρό μου αυτό αποτελεί μια απλή υπόμνηση των όσων συνέβησαν τότε, αναφέρεται σε πραγματικά γεγονότα και παρουσιάζει, με τεκμηριωμένα στοιχεία, τη συγκεκριμένη συμπεριφορά που επέδειξαν οι Τούρκοι στον Ελληνισμό της Μ. Ασίας και του Πόντου την περίοδο 1914 - 1917 και 1919 - 1923, όπου 600.000 και

πλέον Έλληνες σφαγιασθηκαν, πέθαναν και εξαφανίσθηκαν στις περιφέρειες εκείνες πορείες «των ταγμάτων εργασίας» χιλιάδων ανθρώπων (ανδρών, γυναικών, νέων, γερόντων, μικρών παιδιών κάθε ηλικίας και των δύο φύλων) προς το πουθενά, σατανικής επινόησης των τουρκικών αρχών.

Οι διωγμοί των Ελλήνων έγιναν παράλληλα με τους διωγμούς των Αρμενίων, εκδηλώθηκαν αρχικά με τη μορφή σποραδικών κρουσμάτων βίας, καταστροφών, απελάσεων και εκτοπισμών. Φαινόταν σαν να προέρχονταν από ανεύθυνα κυρίως στοιχεία. Από την άνοιξη, όμως, του 1914 και έπειτα, έγιναν πιο συστηματικοί, πιο οργανωμένοι και εκτεταμένοι και στρέφονταν τόσο κατά των Ελλήνων όσο και κατά των Αρμενίων. Εμπνευστής και εγκέφαλος αυτής της επιχείρησης ήταν ο Μεχμέτ Ταλαάτ, υπουργός εσωτερικών της Οθωμανικής Αυτοκρατορίας.

Οι εντολές δίνονταν με τη μορφή «απορρήτων» τηλεγραφημάτων προς

όλους τους πολιτικούς και στρατιωτικούς διοικητές των διαφόρων νομών, για την υλοποίηση αποφάσεων κατά των «ανεπιθύμητων εθνοτήτων», που λήφθηκαν την 8^η Μαΐου 1914 σε σύσκεψη με τους συνεργάτες του Εμβέρ, Τζεμάλ, Νορεντίν και άλλους ηγέτες των Νεοτούρκων.

Ένα από τα τηλεγραφήματα αυτά, που βρήκε και δημοσίευσε η γαλλική εφημερίδα «Le Temps» στο φύλλο της 29^{ης} Ιουλίου 1916, έλεγε τα εξής:

«Γιαντίζ 14-5-1914

Προς το Διοικητή Σμύρνης Ραχμή Μπέη.

Οι Έλληνες Οθωμανοί υπήκοοι της περιφέρειάς σας αποτελούν πλειονότητα, η οποία δυνατό να αποβεί επικίνδυνη. Γενικότερα, όλοι όσοι ζουν στα παράλια της Μικράς Ασίας, συμπεριλαμβανομένων και αυτών της Νομαρχίας σας πρέπει να εξαναγκαστούν να μεταφερθούν στους νομούς Ερζερούμ, Ερζγκιέν και αηλιού. Τούτο επιβάλλουν πολιτικοί και στρατιωτικοί λόγοι. Αν αρνηθούν να εκκενώσουν τις περιοχές τους δώστε οδηγίες στους Μουσουλμάνους αδελφούς μας να τους εξαναγκάσουν μεταχειριζόμενοι προς τούτο κάθε μέσον και κάθε είδους έκτροπα. Οι Έλληνες πρέπει ακόμα να υποχρεωθούν να υπογράψουν βεβαίωση στην οποία να φαίνεται ότι δηλώνουν ότι φεύγουν και εγκαταλείπουν τις εστίες τους με δική τους

θέληση και πρωτοβουλία. Η βεβαίωση αυτή είναι αναγκαία για να μη δημιουργηθούν αργότερα πολιτικά ζητήματα.

Υπογραφές

Υπουργός Εσωτερικών Ταϊλαάτ

Διευθυντής Υπουργείου Εσωτερικών Χιλήμ»

Στις 20 Ιουλίου 1914 κηρύχθηκε γενική επιστράτευση όλων των εθνών της Οθωμανικής Αυτοκρατορίας και κλήθηκαν οι ηλικίες από 20 έως 50 ετών. Όσοι δεν παρουσιάστηκαν μέσα σε 11 ημέρες θεωρήθηκαν ανυπότακτοι και καταδικάστηκαν σε θάνατο.

Όσοι Χριστιανοί παρουσιάστηκαν, τους έστειλαν στα περιβόητα τάγματα εργασίας (αμελή ταμπουρού), τα οποία στην πραγματικότητα ήταν τάγματα εξόντωσης.

Πολλοί Έλληνες δεν άντεξαν τη ζωή στα τάγματα εργασίας και για να αποφύγουν την εξόντωση λιποτάκτησαν. Με αφορμή τις ανυποταξίες στην υποχρεωτική στράτευση και τις λιποταξίες από τα τάγματα εργασίας, οι Τούρκοι με αποσπάσματα χωροφυλάκων οργάνωναν εκτεταμένες έρευνες σ' όλη τα ελληνικά χωριά· έμπαιναν στα σπίτια, άρπαζαν τα πράγματα, στίμαζαν τις γυναίκες, έκαιγαν τα χωριά και όσους συνελάμβαναν, τους εκτελούσαν μαζί με τους οικείους τους, που τους έκρυβαν ή τους υπέθαπναν.

Σε έκθεση της Ελληνικής Πρεσβείας για την Κερασούντα, με ημερομηνία 21 Απρι-

λίου 1917, έχουν καταχωρηθεί τα ακόλουθα: «Με αφορμή την ανυποταξία 300 φυγάδων πυρπολήθηκαν 88 ελληνικά χωριά από το Δεκέμβριο 1916 έως το Φεβρουάριο 1917. Οι κάτοικοι των χωριών αυτών, ανερχόμενοι σε 30.000 περίπου κατά το μεγαλύτερο μέρος ηλικιωμένοι, γυναίκες και παιδιά (οι άντρες είχαν βιαί-

Μεταφορά Ελλήνων στα «τάγματα εργασίας».

ως στρατευθεί στα τάγματα εργασίας) εκτοπίστηκαν βίαια στο νομό Αγκύρας, μέσα σε δριμύτατο χειμώνα, χωρίς να τους επιτραπεί να παραλάβουν ούτε τα ενδύματά τους. Το ένα τέταρτο από αυτούς πέθανε κατά τη διαδρομή από τις κακουχίες, την πείνα και τη δίψα».

Στις 16 Ιουλίου 1916, ο Γερμανός Πρόξενος στην Αμισό, Kuckhoff, με τηλεγράφημά του ενημέρωνε το Βερολίνο: «Από αξιόπιστες πηγές ολόκληρος ο ελληνικός πληθυσμός της Σινώπης και της παραλιακής περιοχής της επαρχίας Καπαμονής έχει εξοριστεί και κατά το μεγαλύτερο μέρος εξολοθρευτεί».

Στις 30 Νοεμβρίου 1916 ο Αυστριακός υποπρόξενος Αμισού, Kwiatkowski, ενημέρωνε τον υπουργό εξωτερικών της χώρας του, S. Baron Burian για τις πρόσφατες αποφάσεις του μοντεσερίφη Αμισού, Ραφέτ Μπέη: «...

Στις 26 Νοεμβρίου μου είπε ο Ραφέτ Μπέης: τελικά με τους Έλληνες πρέπει να ξεκαθαρίσουμε, όπως και με τους Αρμένιους... Στις 28 Νοεμβρίου μου είπε ο Ραφέτ Μπέη: πρέπει τώρα να τελειώνουμε με τους Έλληνες. Έστειλα σήμερα στα περικόρα τα Τάγματα για να σκοτώσουν στο δρόμο κάθε Έλληνα που συναντούν».

Στις 7 Φεβρουαρίου 1917, ο Μητροπολίτης Χαλδίας Λαυρέντιος έστειλε καταγγελία στον Έλληνα επιτετραμμένο στην Κωνσταντινούπολη και του έκανε γνωστό ότι εκκενώθηκαν 38 χωριά της Μητροπόλεως και 23.000 κάτοικοι εκτοπίστηκαν.

Στις 22 Οκτωβρίου 1918, ο Γερουσιαστής Δαμάν-Φεριντ Πασάς (πρώην Μέγας Βεζίρης), αγορεύοντας στην οθωμανική Γερουσία είπε: «Η εκμηδένιση των χριστιανικών πληθυσμών ήταν ασυγχώρητο έγκλημα και πρέπει να αποδοθεί στο κοιπάτο «Ένωση και Πρόοδος» και ήταν έγκλημα που διαπράχθηκε χωρίς κανένα λόγο. Οι

πληθυσμοί αυτοί δε μετανάστευαν με τη θέλησή τους, αλλά εξαναγκάστηκαν να φύγουν με την απειλή και τη βία και εξολοθρεύτηκαν χωρίς οίκτο».

Στο έκτακτο Στρατοδικείο, που δίκασε στις 8 Μαρτίου 1919 τους ηγέτες της Κυβέρνησης των Νεοτούρκων για τα εγκλήματα κατά του χριστιανικού πληθυσμού, ο Μουσταφά Κεμάλ κατέθεσε μεταξύ άλλων:

«Οι πασάδες που διέπραξαν απερίγραπτα εγκλήματα, τέτοια που δεν μπορεί να συλληβει η φαντασία του ανθρώπου, εγκαθίδρυσαν τυραννικό καθεστώς, οργάνωσαν εκτοπίσεις και σφαγές, έκαψαν με πετρέλαιο βρέφη που ακόμα θήλαζαν, βίασαν γυναίκες και μικρά κορίτσια μπροστά στα μάτια των γονιών τους, κατάσχεσαν παράνομα κινητή και ακίνητη περιουσία, εξόρισαν γυναίκοπαιδα, προέβησαν σε κάθε είδους ωμότητες, επιβίβασαν σε πλοία χιλιάδες αθώους και τους πέταξαν στη

Νίκαια. Το σπήλαιο όπου ήσαν στοιβαγμένα μέσα κάπου 400 κορμιά (Αναμνήσεις του μετώπου 1920-1921 Μικρά Ασία-Θράκη του Χαράλαμμου Πληζιώτη, Εκδ. Κέντρο Μικρασιατικών Σπουδών).

θάλασσα... Γεγονότα που δεν έχουν προηγουμένο στην Ιστορία οποιουδήποτε λαού».

Όμως, από το 1919 αρχίζει νέος άγριος διωγμός κατά των Ελλήνων οργανωμένος πηλόν από το κεμαλικό καθεστώς. Με τη βοήθεια του νεοτουρκικού κοιμιτάτου συγκροτείται η κεμαλική μυστική οργάνωση Mustafai Milliye, η οποία κηρύσσει το μίσος και οργανώνει την εξόντωση των Ελλήνων. Μέλος της οργάνωσης ήταν ο περιβόητος Τοπάλ Οσμάν. Για την εγκληματική του δράση ο Γ. Βαθαβάνης στο βιβλίο του «Σύγχρονος Γενική Ιστορία του Πόντου» γράφει:

«Τα θύματα του Τοπάλ Οσμάν και των Τσέτηδών του εις τον Πόντον και το εσωτερικό μέχρι του Βαλή-Κεσέρ υπολογίζονται σε 70.000 περίπου.»

Από τεκμηριωμένα ιστορικά στοιχεία και προσωπικές μαρτυρίες, που παραθέτω στη συνέχεια, προκύπτει ότι οι Τούρκοι, υποχωρούντες στα βάθη της Μ. Ασίας προ του προελαύνοντος Ελληνικού Στρατού την περίοδο 1919-1923, έσφαζαν όλους τους Έλληνες άνδρες και πολλούς φορές με πρωτόγνωρη αγριότητα και μανία: γενίκευαν δε τις σφαγές σ' όλους τους Έλληνες, αδιακρίτως φύλου και ηλικίας, ερημώνοντας τα χωριά που εγκατέλειπαν και πριν αυτά πέσουν στα χέρια του Ελληνικού Στρατού.

Για τις αγριότητες των Τούρκων στη Νίκαια τον Αύγουστο - Σεπτέμβριο 1920, παραθέτω στη συνέχεια δύο αφηγήσεις ανθρώπων που έζησαν τα γεγονότα και φωτογραφικό ντοκουμέντο από τις σφαγές των αθώων Ελλήνων, λίγο πριν την είσοδο του Ελληνικού Στρατού στην πόλη.

Αρχείο προφορικής παράδοσης. Βιθυνία, φάκ. 97, μαρτυρία του Θωμά Αναστασιάδη στον Ερμόλαο Ανδρεάδη (1971):

«Επί 75 μέρες οι τσέτες είχαν μπλοκάρει τον ελληνικό μαχαλά της Νίκαιας. Δεν μπορούσε να φύγει κανείς. Είχαν βάθει σκοπούς στις 4 πύλεις που οδηγούν έξω από την πόλη. Όλη η Νίκαια ήταν περιτειχισμένη. Στις 14 Αυγούστου 1920, παραμονή της Κοιμήσεως της Θεοτόκου, της γιορτής που πανηγύριζε

Ο εθνομάρτυρας Ευθύμιος Αγριτέλης, επίσκοπος Ζήλων. Πέθανε φυλακισμένος στην Αμάσεια (Μάιος 1921), μετά από φρικτά βασανιστήρια.

η εκκλησία μας, οι τσέτες μάζεψαν όλο τον ελληνικό πληθυσμό της Νικαίας, 87 οικογένειες, και τον οδήγησαν έξω από το Λέφκε Καπουσού, ανατολικά, στ' αμπέλια. Εκεί έσφαξαν όλους τους Έλληνες με γερμανικές ξιφοθήγες. Τα πτώματα τα πέταξαν στη σπηλιά και τα έκαψαν. Δεν σεβάστηκαν και τον Οίκο του Θεού, έκαναν ρημαδιό την εκκλησία. Βίασαν γυναίκες στην Αγία Τράπεζα. Είκοσι μέρες μετά τη σφαγή μπήκε ο ελληνικός στρατός, έμεινε 3 μέρες κι έφυγε. Δεν εφάρμοσε αντίποινα στους ντόπιους Τούρκους που δεν έφταιγαν σε τίποτα.»

Από το προσωπικό χειρόγραφο ημερολόγιο του Στρητ Χαράλαμπου Πληζιώνη του 2ου Λ/30 ΣΠ/II ΜΠ: (Αμέσως μετά την είσοδο του 30ού ΣΠ στη Νίκαια):

«Κυριακή 20-9-1920. Πήγαμε μερικοί βόλτα έξω από την Νίκαια για να ιδούμε τους σφαγμένους χριστιανούς, στον δρόμο εβρείσκοντο κεφάλια σκορπισμένα, χέρια και πόδια, και άλλα διάφορα, να τα βλέπν κανείς και να τον πίναν ντελίριο, παρακάτω τρία πηγάδια γεμάτα έως επάνω, και τέλος το σπήλειον, όπου ήσαν στιβαγμένα μέσα κάπου 400 κορμιά, σφαγμένα διαφορετρόπως

και πάσης ηλικίας, δεν εσταθήκαμε ούτε λεπτό, μας κατέβηκε ζαλήδα, κόντεψε να σκάσομε. Αμέσως φύγαμε και πήγαμε στην ελληνική συνοικίαν, μια ερημιά τρομακτική, κατόπιν επήγαμε στην εκκλησίαν της αγίας Σοφίας, αρχαίαν βυζαντινήν, αλλήθ' δεν γνωρίζετο, εάν ήτο εκκλησία ή αχρώνας.».

σκον καθημερινώς 50-60 από εξανθηματικών τύφον, δυσεντερίαν και τον χειμώνα από κρουπαγήματα. Μας υποχρέωναν να τους βάζουμε ανά δύο εις τα φορεία και να τους μεταφέρωμεν εις μικράν απόστασιν προς Δυσμάς του Ουσάκ. Εκεί τους αδειάζαμεν εις μίαν χαράδραν βάθους 3-4 μέτρων, όπου επή-

γαιναν εις το βάθος κατρακυλώντας. Αλλήθ' κατά τον Μάρτιον που ετελείωσεν ο χειμώνας εμύριζαν τα αποσυντεθειμένα πτώματα των δυστυχησμένων αδελφών μας. Η

Εκτοπισμένοι Ελληνοπόντιοι σε μια στάση της μαρτυρικής πορείας τους.

Από τη μανία των Τούρκων δεν εξαιρέθηκαν και οι Έλληνες αξιωματικοί και οπλίτες - αιχμαλώτοι πολέμου της Μικρασιατικής Καταστροφής, των οποίων τον αριθμό η ελληνική πλευρά υπολόγιζε σε 50.000, ενώ οι Τούρκοι παραδέχθηκαν την κράτηση 32.000 Ελλήνων αιχμαλώτων. Από αυτούς επέζησαν και παραδόθηκαν στην Ελλάδα μόνο περί τους 15.000 άνδρες.

Χαρακτηριστικό παράδειγμα του τρόπου εξόντωσης των Ελλήνων αιχμαλώτων αποτελεί το στρατόπεδο του ΟΥΣΑΚ, στο οποίο στοιβάχτηκαν 10.000 Έλληνες αξιωματικοί και οπλίτες - αιχμαλώτοι το Σεπτέμβριο του 1923, ενώ το Σεπτέμβριο του 1925 παραδόθηκαν 2.500 ως μόνοι επιζήσαντες. Για τους υπόλοιπους αφήνω το Μεθέτιο Β. Μαργαρίτη από τις Ερυθρές Μεγαρίδος, που έζησε το μαρτύριο της αιχμαλωσίας στο στρατόπεδο, να αφηγηθεί τα γεγονότα, όπως τα έζησε:

«Εις το στρατόπεδον του Ουσάκ απέθνη-

δυσσομία έφθανε μέχρι του Ουσάκ και οι Τούρκοι αντιληφθέντες ότι υπήρχε κίνδυνος χολέρας μας επήγαιναν καθημερινώς και μαζεύσαμεν ό,τι τα όρνεα είχαν αφήσει. Αλλήθ' πώς να τα θάψωμεν; Ούτε σκαπάναι ούτε πτύα υπήρχαν. Μόνον ξύλινα και δεν ημπορούσαμεν να βγάλωμεν το χώμα. Μας εκτυπούσαν με βούρδουλα, ένας ιδίως, ονόματι Σουλεϊμάν τσαούς, που ήτο η τίγρις του στρατοπέδου, διότι δεν εσκεπάζομεν καλά τα λείψανα των αδελφών μας. Τα όρνεα εκάθηντο εις τα χείλη της χαράδρας και επερίμεναν και άληθα πτώματα».

Αντίθετα, όπως προκύπτει από τα επίσημα αρχεία αλλήθ' και τις προσωπικές μαρτυρίες Τούρκων αιχμαλώτων, οι ελληνικές αρχές συμπεριφέρθηκαν στους Τούρκους αιχμαλώτους της περιόδου 1920-1923, με τρόπο άψογο και σύμφωνα με τους διεθνείς κανόνες, με αποτέλεσμα όλοι οι αιχμαλώτοι να επιστρέψουν στην Τουρκία.

Συγκεκριμένα από 9.753 αξιωματικούς και οπλίτες Τούρκους αιχμαλώτους, που περιλαμβάνονταν στους καταλόγους που κατατέθηκαν στη Λοζάνη παραδόθηκαν από τις ελληνικές στις τουρκικές αρχές 9.748 Τούρκοι αιχμάλωτοι σε άριστη κατάσταση.

Ο όρος «Αιχμάλωτος Πολέμου», όπως έχει καθιερωθεί διεθνώς, αφορά το στρατιωτικό προσωπικό που συλλημβάνεται στο πεδίο της Μάχης. Η κεμαλική Τουρκία, πέρα από τους στρατιωτικούς, καθιέρωσε εκείνη την περίοδο και μια άλλη κατηγορία «αιχμαλώτων πολέμου», δηλαδή τον άμαχο πληθυσμό, αρσενικού γένους από 18 έως 45 ετών, που βάσει σχεδίου συνέλαβε μετά την 12-9-1922, και τους οποίους, αφού τους ενέταξε στα επονομαζόμενα «Τάγματα εργασίας», τους οδήγησε στο εσωτερικό της Τουρκίας και με σατανικής έμπνευσης τρόπο, τους εξαφάνισε. Το μέτρο αυτό αργότερα το επέκτεινε σ' ολόκληρο τον πληθυσμό, τον οποίο συγκέντρωνε κατά χιλιάδες, τον περιέφερε στις ατέλειωτες εκείνες, βάσει σχεδίου, απάνθρωπες πορείες στο εσωτερικό της Τουρκίας, μέχρι πλήρους εξαπλήρωσης και εξοντώσεως. Περιγραφές του τρόπου που έδρασαν οι τουρκικές αρχές και οι Τούρκοι συνοδοί των ταγμάτων εργασίας εκφεύγουν των ορίων και της πιο νοσηρής φαντασίας των ανθρώπων. Εκτελέσεις, βιασμοί γυναι-

κών και ανδρών, εξαφανίσεις, αρρώστιες, υποβολή στο μαρτύριο της πείνας, της δίψας, της εξαθλίωσης, της γύμνιας, της αϋπνίας και της δυστυχίας, σε συνδυασμό με τις συνεχείς πορείες και τις μεθοδευμένες περιπληνήσεις στο εσωτερικό της Τουρκίας, ήταν η συνήθης μέθοδος που εφάρμοζαν οι τουρκικές αρχές, μέχρις ότου να εξολοθρευτούν το σύνολο των δυστυχισμένων αυτών Ελλήνων. Ο αριθμός των συλληφθέντων ουδέποτε εξακριβώθηκε. Ήταν, όμως, εξαιρετικά μεγάλος, όπως προκύπτει από τις εκατοντάδες χιλιάδες των αιτήσεων προς το Υπουργείο Εξωτερικών από στενούς τους συγγενείς, οι οποίοι γλίτωσαν το θάνατο, έφθασαν στην Ελλάδα πρόσφυγες και ζητούσαν πληροφορίες για την τύχη τους. Αυτή η κατηγορία συλληφθέντων εξακολουθούν μέχρι σήμερα να θεωρούνται αγνοούμενοι.

Οι αγριότητες των Τούρκων, πέρα από τα επίσημα Ιστορικά Αρχεία, έχουν καταχωρηθεί σε προσωπικά ημερολόγια στρατιωτικών της Μικρασιατικής Εκστρατείας, σε προσωπικές μαρτυρίες προσφύγων που έζησαν το δράμα των σφαγών και σε βιβλία με συγγραφείς, είτε αυτόπτες μάρτυρες, είτε έγκριτους ιστορικούς, που τεκμηρίωσαν την ιστορική τους συγγραφή με επίσημα ιστορικά αρχεία και μαρτυρίες.

Παραδείγματα για τη συμπεριφορά των Τούρκων παραθέτουμε στη συνέχεια:

Σκηνή από τη σφαγή του Παπαζλί (από Χρονικό Μικρασιατικού Πολέμου 1919-1922 Ιάκωβου Ακτσόγλου).

Από το βιβλίο του Ηλία Βενέζη «Το Νούμερο 31328», (εκδόσεις «ΕΣΤΙΑ»), που αναφέρεται στα τάγματαεργασίας (Σεπτέμβριος 1922):

«Ο εχτρός είχε κατεβή στην πόλη μας το Αίβαλί. Και στο λιμάνι είχαν αράξει βα-

πόρια με αμερικάνικες παντιέρες. Διαταγή. Τα παιδάκια και οι γυναίκες θα μπάρκερναν για την Ελλάδα. Μα οι άνδρες, από δεκαοκτώ ίσαμε σαρανταπέντε χρονώ θα φεύγουν για το εσωτερικό σκλάβοι στα εργατικά τάγματα... Σα μαζεύουνταν διακόσοι-τρακόσοι άνθρωποι, τους στέλνουν με συνοδεία για το εσωτερικό... πίσω τους τρέχουν έξαλλες οι γυναίκες... Οι στρατιώτες τις σπρώχνουν ... Έφυγαν τρεις αποστολές. Κατά το βράδυ, μόλις νύχτωσε, ένας κουρεθλιασμένος μισό-γυμνος άνθρωπος έπεσε εξαντλημένος, χτυπώντας την πρώτη πόρτα στην άκρη του Αϊβαλιού. Είχε μια λαβωματιά με λόγχη στον ώμο, ήταν χωμένος στο αίμα, τα μάτια του δεν τοιμούσαν να κοιτάξουν από τρόμο. Σφάζαν την πρώτη αποστολή στον κάμπο του Αϊ Γιωργιού... Ήταν φανερό πως όλες οι αποστολές είχαν την ίδια τύχη.»

Από το βιβλίο «Έξοδος», Τόμος Α, σελ. 190, του Κέντρου Μικρασιατικών Σπουδών:

Μαρτυρία της Μαριάνθης Καραμουσά (Οκτ. 1922): «Φύγαμε από την Κόνια. Μας πέρασαν μέσα από μια λίμνη. Ως το στήθος μας έφθανε το νερό.

Τα μικρά παιδάκια τα σηκώναμε στα χέρια ψηλά για να μην πνιγούν. Μούσκεμα με. Τρέβγαμαμε από το κρύο. Το νερό ήταν παγωμένο. Περπατήσαμε κι ανεβήκαμε ένα βουνό. Εκεί αφήσαμε πεθαμένους πολλούς. Μείναμε πενήντα άνθρωποι ακόμη, εξαντλημένοι από την πορεία και την πείνα... Οι τζανταρμάδες σηκώσανε τη μητέρα μου και τη στήσανε όρθια. Δε μπορούσε να πατήσει τα πόδια της. Τη γυμνώσανε, την αφήσανε τσίτσιδη και άρχισαν να τη χτυπούν. Έπεσε κάτω μες τα αίματα, πεθαμένη την αφήσαμε εκεί κάτω από ένα δένδρο.

Φτάσαμε στο Φερτέκι. Είχαμε εξαντληθεί πια. Πέθαναν εδώ κι άλλοι. Η Δώρα Αϊντινιά,

η Μαρίκα του Πέτρου, η Νεοπολή...».

Από το βιβλίο «Ο Πόντος», Τόμ. Α' (Ιστορία, Λαογραφία και Πολιτισμός), σελ. 333 - 336, παραθέτουμε στοιχεία ομαδικών δολοφονιών Ελλήνων και θανάτων από πείνα:

«Πάφρα.

1^η Αποστολή, 535 άντρες (μεταξύ τους 7 Ιερείς) δολοφονήθηκαν στην καμένη εκκλησία του χωριού Ελίζη.

2^η Αποστολή, 350 άντρες. Τους έκαψαν ζωντανούς στην εκκλησία του χωριού Σελαμαλή.

3^η Αποστολή, 780 άντρες. Δολοφονήθηκαν στην εκκλησία του χωριού Κιοβτσέ Σου.

Από τον Ιούνιο 1921 και μετά, εξοντώθηκαν στο Καβάν και Τζουμπούλι Χαν προερχόμενοι από τις περιοχές Αμισού - Πάφρας οι παρακάτω:

1^η αποστολή ➡ 2.000 άντρες

2^η αποστολή ➡ 1.900 άτομα

3^η αποστολή ➡ 2.000 άτομα

4^η αποστολή ➡ 560 άτομα

Εξοντώθηκαν πλήρως οι κάτοικοι των χωριών Κόρατσα, Στρεφή και Καρακεβιζίτ της επαρχίας Νικοπόλεως και Κοθωνείας.

Πέθαναν από πείνα αποκλεισμένοι οι κάτοικοι (12.000 περίπου) των χωριών Πασλάκ, Κιουρτίν, Κόγιαθα, Γιατμίς, Σουίτη, Κουλιάκ Καγιά, Βαϊράμ, Τανσμά, Αρτός, Κιαβούρπικι, Κιοπλής Ιναγέτ, Αχιρλί, Σεμέν, Αρμούταθα, Σινανλή, Καβάκλησια, Ίνταθα, Πέγιαθαν, Αλητσόν, Μεταλλείον Τσοράκ Γιοσβάν, Μιχάη Τσορτσιμού, Κοπενέν, Χασάν Ταμίν, Χαφγούλι, Άμελη,

Δειρμέν Τας, Σαχνά Τσιμέν.»

Η αναφορά στα θύματα της τουρκικής αγριότητας πρέπει να είναι διαχρονική και η υπόμνηση συνεχής. Η εικόνα αλληλοφροσύνης και φρίκης που χαρακτήκε στα πρόσωπα όσων επέζησαν της τουρκικής θηριωδίας δεν πρέπει να ηλιομνηθεί με το πέρασμα του χρόνου.

Το κατηγορητήριο για την αποχαλίνωση του κακού των κρατών που δε σέβονται τα ατομικά δικαιώματα των ανθρώπων και των αιχμαλώτων πολέμου πρέπει να αποτελεί μέλημα κάθε πολιτισμένου ανθρώπου.

Η μελέτη της ιστορίας της Μικρασιατικής Καταστροφής πρέπει να μας διδάσκει και να μας κατευθύνει, γιατί είναι η ίδια η ζωή των άτυχων Ελλήνων που ζούσαν ως μόνιμο κάτοικοι ή βρέθηκαν ως στρατιώτες εκεί, αυτή η άθλια ζωή των δυστυχισμένων πηλαμάτων που καταδικάστηκαν στην πιο αποτρόπαιη δουλεία, υπέστησαν τα μεθοδευμένα βασανιστήρια του τουρκικού κράτους, που κατεύθυνε τις ορδές του να ενεργούν με φρικιαστικό τρόπο, υπό τα απαθή και αδιάφορα βλήματα της διεθνούς κοινότητας. Είναι η ζωή αυτών των Ελλήνων, που όσο επιβίωσαν βρέθηκαν μόνοι στην Ελλάδα, πρόσφυγες με χαραγμένη βαθιά στην ψυχή τους τη θλίψη και την οδύνη για το χαμό των οικογενειών τους και της πατρώας τους γης.

Η μελέτη της Ιστορίας μάς αφήνει με ένα κόμπο στο λαιμό, με την ψυχή μας επαναστατημένη, με την απέραντη θλίψη που αισθανόμαστε από τις περιγραφές των επιζησάντων. Βλέπουμε ότι και οι πιο στοιχειώδεις υπαγορεύσεις που επιβίβησε η φύση στον άνθρωπο είναι ανίσχυρες να επηρεάσουν την ψυχή των Τούρκων, ώστε να δώσουν αγάπη και φιλευσπλαχνία προς το συνάνθρωπό τους.

Τα φωτογραφικά ντοκουμέντα που παραθέτουμε, πλέον των αφηγήσεων, αποτελούν αδιάψευστα στοιχεία γι' αυτό.

Διδασκόμαστε, τέλος, από τα γεγονότα της περιόδου του 1955 και της Κυπριακής Τραγωδίας του 1974, ότι οι Τούρκοι παραμένουν ίδιοι και αναλλοίωτοι στο πέρασμα του Χρόνου.

Εγκυκλοπαίδεια του Ποντιακού Ελληνισμού «Ο Πόντος», Τόμος Α΄.

ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ

- ☞ Ιστορικό Αρχείο ΓΕΣ/ΔΙΣ - Εκδόσεις ΔΙΣ (13 Τόμοι που αφορούν τις επιχειρήσεις από το 1919 έως 1923 στη Μικρά Ασία).
- ☞ Αρχείο Υπηρεσίας Διπλωματικού και Ιστορικού Αρχείου ΥΠΕΞ (Foreign Policy 1897-1922).
- ☞ Εκδόσεις Κέντρου Μικρασιατικών Σπουδών, «Αναμνήσεις του Μετώπου (1920-1921)».
- ☞ Χαράλαμπος Πληζώνης, Λ. Μαζαράκης - Αιλιανός, Απομνημονεύματα, Αθήνα 1948, (σελ. 281-282).
- ☞ «Το Νούμερο 31.328» του Ηλία Βενέζη, Εκδόσεις «ΕΣΤΙΑ».
- ☞ «Η Μάστιγα της Ασίας» του Μ. Horton, Προξένου των ΗΠΑ στη Σμύρνη το 1922.
- ☞ «Όσα Θυμάμαι 1900-1969» του Πέτρου Αποστολίδη υπιάτρου που έζησε ως ιατρός στο Στρατόπεδο Συγκεντρώσεως Ελλήνων Αιχμαλώτων στο ΟΥΣΑΚ (Αυγ. 1922 - Σεπ. 1923), Εκδόσεις «ΚΕΔΡΟΣ».
- ☞ «Χρονικών Μεγάλης Τραγωδίας» του Ευαγ. Αγγελομάτη, Εκδόσεις «ΕΣΤΙΑ».
- ☞ «Η Έξοδος», Τόμοι Α΄, Β΄. Εκδόσεις Κέντρου Μικρασιατικών Σπουδών (Αθήνα 1980).
- ☞ ΕΓΚΥΚΛΟΠΑΙΔΕΙΑ ΤΟΥ ΠΟΝΤΙΑΚΟΥ ΕΛΛΗΝΙΣΜΟΥ «Ο ΠΟΝΤΟΣ», Ιστορία Λαογραφία και Πολιτισμός, Τόμος Πρώτος, Επιμέλεια Γεωργιάδης Θανάσης, Εκδ. ΜΑΛΛΙΑΡΗΣ-ΠΑΙΔΕΙΑ.